

Komisja
Europejska

PWzajemna weryfikacja
o ochronie socjalnej
oraz integracji
społecznej
2012

**Produkty i usługi przyjazne
dla osób starszych –**
szansa na rozwój społeczno-gospodarczy

SPRAWOZDANIE PODSUMOWUJĄCE

Polska, 29–30 października 2012 r.

*Społeczna
Europa*

Niniejsza publikacja jest finansowana w ramach programu Unii Europejskiej na rzecz zatrudnienia i solidarności społecznej Progress (2007-2013).

Niniejszy program jest realizowany przez Komisję Europejską. Program został ustanowiony w celu finansowego wspierania realizacji celów Unii Europejskiej w obszarze zatrudnienia, spraw społecznych i równości szans i przyczynia się tym samym do osiągnięcia celów strategii „Europa 2020” w tych dziedzinach.

Siedmioletni program skierowany jest do wszystkich zainteresowanych stron, które mogą pomóc w ukształtowaniu odpowiednich i skutecznych przepisów i polityki w zakresie zatrudnienia i spraw społecznych, w całej UE-27, na obszarze EFTA-EOG oraz w krajach kandydujących i potencjalnych krajach kandydujących do UE.

Więcej informacji można uzyskać na stronie: <http://ec.europa.eu/progress>

Produkty i usługi przyjazne dla osób starszych –

szansa na rozwój społeczno-gospodarczy

ASGHAR ZAIDI

OŚRODEK BADAŃ NAD STARZENIEM /

OŚRODEK BADAŃ NAD ZMIANĄ POPULACJI PRZY ESCR

WYDZIAŁ NAUK SPOŁECZNYCH, UNIWERSYTET W SOUTHAMPTON (UK)

ORAZ EUROPEJSKI OŚRODEK DS. POLITYKI OPIEKI SPOŁECZNEJ I BADAŃ W

WIEDNIU (AUSTRIA)

SPRAWOZDANIE SYNTETYCZNE

Komisja Europejska

Dyrekcja Generalna ds. Zatrudnienia, Spraw Społecznych i
Włączenia Społecznego

Tekst ukończono w kwietniu 2013 r.

Publikacja opracowana dla Komisji Europejskiej przez

© Ilustracja na okładce

Komisja Europejska ani żadna osoba działająca w jej imieniu nie ponosi odpowiedzialności za wykorzystanie informacji zawartych w niniejszej publikacji.

Więcej informacji na temat Programu wzajemnej oceny można znaleźć na stronie internetowej:
<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1024&langId=en>

*Europe Direct to serwis, który pomoże Państwu
znaleźć odpowiedzi na pytania dotyczące Unii Europejskiej.*

Numer bezpłatnej infolinii*:

00 800 6 7 8 9 10 11

(*) Niektórzy operatorzy telefonii komórkowej nie udostępniają połączeń z numerami 00 800 lub pobierają za nie opłaty.

Wiele informacji o Unii Europejskiej można znaleźć w portalu Europa (<http://europa.eu>).
Dane katalogowe znajdują się na końcu niniejszej publikacji.

Luksemburg: Urząd Publikacji Unii Europejskiej, 2013

ISBN 978-92-79-29391-7

doi: 10.2767/42048

© Unia Europejska, 2013

Powielanie materiałów dozwolone pod warunkiem podania źródła.

Spis treści

Streszczenie	5
A. Kontekst polityczny na szczeblu europejskim	8
B. Ocena polityki państwa organizującego spotkanie	11
C. Polityki i doświadczenia państw uczestniczących we wzajemnej ocenie oraz wystąpienia zainteresowanych stron	16
D. Główne kwestie omawiane w czasie spotkania	28
E. Wnioski i zdobyta wiedza	30
Bibliografia	33

Streszczenie

Spotkanie w ramach „wzajemnej oceny”, które odbyło się w Warszawie w dniach 29–30 października 2012 r., poświęcono dyskusji na temat tego, w jaki sposób zachęcanie osób starszych do aktywności społecznej, rozwijanie produktów i usług dostosowanych do ich potrzeb oraz wspieranie ich działalności na rynku pracy może podnieść jakość życia tych osób (perspektywa *mikro*) i stworzyć możliwości społeczno-gospodarczego rozwoju państwa (perspektywa *makro*). Organizatorem spotkania było polskie Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej. W charakterze zainteresowanych stron w wydarzeniu uczestniczyli przedstawiciele AGE-Platform Europe oraz European Social Network. Swoje referaty przedstawiali i zabierali głos w dyskusji przedstawiciele ośmiu państw uczestniczących we wzajemnej ocenie (Bułgarii, Chorwacji, Republiki Czeskiej, Danii, Estonii, Włoch, Słowenii i Szwecji). W spotkaniu wzięła udział również przedstawiciel Komisji Europejskiej z Dyrekcji Generalnej ds. Zatrudnienia, Spraw Społecznych i Włączenia Społecznego.

Rozpoczęto od prezentacji polskiego Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych, który ruszył w sierpniu 2012 r., a który (wstępnie) przewidziano na dwa lata. This programme started in August 2012 and will run (initially) for two years. Skierowany jest on do organizacji i instytucji działających na rzecz osób starszych. Głównym elementem programu jest finansowanie inicjatyw oddolnych i zachęcanie społeczności lokalnych oraz organizacji społeczeństwa obywatelskiego (CSO) do realizacji publiczno-prywatnych przedsięwzięć społecznych skierowanych do osób po 60. roku życia. Jednocześnie, w duchu Europejskiego Roku Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej (Europejski Rok 2012), kładzie on także nacisk na wzmacnianie więzi między starszymi i młodszymi pokoleniami poprzez angażowanie w inicjatywy młodych ludzi. Rządowy program, którego dwie główne części stanowią 1) Edukacja i 2) Solidarność międzypokoleniowa, opiera się na czterech priorytetach: 1) Education and 2) Intergenerational solidarity, and is organised under four priorities:

1. rozszerzanie oferty edukacyjnej dla osób starszych;
2. organizowanie działań umożliwiających interakcję społeczną młodszych i starszych pokoleń;
3. nakłanianie osób starszych do zwiększonego uczestnictwa w życiu społecznym poza domem; oraz
4. zapewnianie osobom starszym lepszych usług społecznych.

Zaprezentowano również dwa przykłady polityk samorządowych dotyczących osób starszych: 1) Centrum Inicjatyw Senioralnych i Targi Aktywni 50+ w Poznaniu oraz 2) Centrum Aktywności Seniora w Gdyni.

Ekspert w tej dziedzinie wprowadził uczestników w temat spotkania, nakreślając kluczowe problemy oraz sytuację państw Unii Europejskiej w kontekście trzech obszarów:

1. Promowania aktywności społecznej i uczestnictwa osób starszych w życiu społecznym;
2. Mobilizowania potencjału starzejącej się siły roboczej poprzez wydłużenie ich obecności na rynku pracy oraz zwiększenie ich produktywności; a także
3. Osiągania postępów w wykorzystywaniu stojących przez przedsiębiorcami możliwości związanych ze zwiększonym popytem na produkty i usługi zaspokajające potrzeby coraz liczniejszej grupy konsumentów, jakimi są osoby starsze, w celu stymulowania nowej fali wzrostu gospodarczego i zwiększania liczby miejsc pracy.

Wymienione obszary stanowiły punkty odniesienia przy dokonywaniu oceny polityki państw uczestniczących w spotkaniu oraz inicjatyw podejmowanych przez europejskie zainteresowane strony. Podkreślano przede wszystkim wartość edukacji i kształcenia osób w starszym wieku. Możliwości związane z uczeniem się przez całe życie pozwalają osobom starszym zdobywać nowe umiejętności i zwiększać swoje szanse na rynku pracy. Prawdziwość tego stwierdzenia zdaje się potwierdzać fakt, iż Uniwersytety Trzeciego Wieku cieszą się w państwach uczestniczących we wzajemnej ocenie coraz większą popularnością wśród osób starszych, chcących zdobyć nową wiedzę i umiejętności, szczególnie te z zakresu technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Promowanie i uznanie wartości aktywności społecznej osób starszych i ich uczestnictwa w życiu społeczeństwa to działania na rzecz wzmocnienia ich wewnętrznej motywacji, poczucia własnej wartości i pewności siebie. Wymienione cele najlepiej osiąga się ściśle określonymi środkami, przede wszystkim zachęcając do uczestnictwa w życiu lokalnej społeczności, które daje poczucie satysfakcji i pomaga budować poczucie własnej wartości. Zauważono, że promowanie edukacji i kształcenia powinno wykraczać ponad ofertę niezbędną do zwiększenia możliwości na rynku pracy, ponieważ uczenie się poprawia samopoczucie oraz kondycję fizyczną i psychiczną. Zwrócono też uwagę na to, że państwowe świadczenia społeczne zwiększają poziom wkładu prywatnego w opiekę społeczną, dlatego też infrastruktura publiczna i świadczenia mogą być wykorzystywane do uruchomienia lub wspierania różnych aspektów świadczeń opieki prywatnej.

Co do środków służących promowaniu potencjału srebrnej gospodarki, rzeczą istotną jest, aby wszystkie nowe produkty były tworzone zgodnie z zasadą dopasowania do potrzeb wszystkich pokoleń. W ten sposób nie tylko zwiększy się grupa potencjalnych klientów i więcej osób będzie mogło skorzystać z produktów, ale również zmniejszy się ryzyko konfliktu międzypokoleniowego, ponieważ produkty będą świadczyć o tym, że ich twórcy poświęcają tyle samo uwagi i środków wszystkim segmentom wiekowym. Niezwykle ważne jest, aby przy tworzeniu programów zatrudnienia oraz programów szkoleń, a także przy wytwarzaniu produktów i świadczeniu usług służących zaspokajaniu potrzeb osób starszych, wysłuchać ich opinii. Należy wspomnieć także o sektorze ukierunkowanych usług finansowych przeznaczonych dla osób starszych, przy czym ze względu na ryzyko nieuczciwych praktyk sprzedażowych usługi tego typu muszą być objęte ścisłymi regulacjami ze strony państwa.

Ogromną rolę w promowaniu zatrudnienia i zwiększonej wydajności pracy odgrywają zachęty finansowe skłaniające do dłuższego pozostania na rynku pracy. Mogą one obejmować

choćby nagradzanie za późniejsze przejście na emeryturę lub ograniczanie programów wcześniejszych emerytur w celu wydłużania życia zawodowego starszych pracowników. Istotną kwestią jest tworzenie na rynku pracy aktywnych środków dostosowanych indywidualnie do potrzeb starszych pracowników, szczególnie tych słabiej wykształconych i posiadających niższe kwalifikacje. Za ważne uznano również wszelkie polityczne inicjatywy dotyczące stosowania polityki zarządzania wiekiem, a w szczególności polityki prowadzącej do zachowania większej równowagi między życiem zawodowym a prywatnym.

A. Kontekst polityczny na szczeblu europejskim

Europejski Rok Aktywności Osób Starszych i Solidarności Pokoleniowej

Ogłoszenie roku 2012 Europejskim Rokiem Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej podkreśla, jak istotne miejsce w polityce państw europejskich zajmuje aktywne starzenie się w zdrowiu. Głównym celem Europejskiego Roku 2012 było zwrócenie uwagi na to, jak znaczącą wartością dla społeczeństwa i gospodarki są osoby starsze, wyszukanie i rozpowszechnianie dobrych praktyk, a także zachęcanie decydentów i zainteresowanych stron na wszystkich szczeblach do promowania aktywności i samodzielności osób w starszym wieku.

László Andor, Komisarz ds. Zatrudnienia, Spraw Społecznych i Włączenia Społecznego, podsumował ten cel słowami: „kluczem do stawienia czoła wyzwaniom związanym z rosnącym odsetkiem osób starszych w naszych społeczeństwach jest »aktywność osób starszych«: zachęcanie osób starszych do pozostawania aktywnymi poprzez pozostawanie dłużej na rynku pracy i późniejsze przechodzenie na emeryturę, poprzez angażowanie się w wolontariat na emeryturze oraz poprzez prowadzenie zdrowego i samodzielnego życia” (Komisja Europejska, 2011a, s. 8). Jak podczas seminarium zorganizowanego w ramach wzajemnej oceny podkreślała Komisja Europejska, Europejski Rok 2012 zaowocował bogatą ofertą skierowaną do osób starszych oraz przyczynił się do zwiększenia świadomości na temat ich roli, a jego wpływ będzie odczuwany również w 2013 roku oraz w kolejnych latach. Nacisk na pomiar rezultatów i potencjału aktywności osób starszych jest odzwierciedlony poprzez wsparcie udzielane przez Komisję Europejską pracom nad wskaźnikiem aktywności osób starszych (zob. European Centre Vienna 2013; Zaidi et al. 2013). 2013).

Na początku grudnia 2012 r. unijni ministrowie odpowiadający za politykę społeczną poparli deklarację Rady ws. Europejskiego Roku 2012 oraz zasady przewodnie w zakresie aktywności osób starszych i solidarności międzypokoleniowej. Według zasad przewodnich aktywność osób starszych należy promować w trzech dziedzinach, którymi są: 1) zatrudnienie, 2) uczestnictwo w życiu społeczeństwa i 3) samodzielne życie (Rada Unii Europejskiej, 2012 r.). Główne przesłania płynące z zasad przewodnich są następujące:

- Środki podejmowane w ramach polityki publicznej oraz prywatne inicjatywy społeczne powinny być wdrażane z uwzględnieniem różnorodności państw członkowskich oraz specyficznego dziedzictwa, okoliczności i wyzwań, jakie stoją przed każdym z nich.
- Konieczne będzie aktywne zaangażowanie wielu zainteresowanych stron (tj. władz publicznych na szczeblu krajowym, lokalnym i regionalnym, a także partnerów biznesowych i społecznych, organizacji społeczeństwa obywatelskiego, usługodawców i mediów).
- Należy rozwinąć ofertę aktywnego starzenia się przeznaczoną dla wszystkich grup ludzi starszych, niezależnie od ich płci, pochodzenia etnicznego, zaplecza kulturowego czy niepełnosprawności.

- Aktywność osób starszych powinna również być okazją do budowania większej solidarności wewnątrzpokoleniowej. Wynika to z faktu, że wzrost liczby osób starszych, które będą w stanie o siebie zadbać, pozwoli na skierowanie większego wsparcia do osób w prawdziwej potrzebie.

Zasady te mają pełnić dla władz odpowiedzialnych za podejmowanie decyzji na szczeblu krajowym oraz innych zainteresowanych stron funkcję listy kontrolnej wskazującej, co zrobić, aby promować aktywne starzenie się. Komisarz László Andor w swoim przemówieniu podczas konferencji zorganizowanej w ramach cypryjskiej prezydencji na zakończenie Europejskiego Roku Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej powiedział: „to zadaniem rządów, regionów, miast, przedsiębiorstw, związków zawodowych i organizacji społeczeństwa obywatelskiego będzie dostosowanie zasad przewodnich do konkretnej sytuacji i wyzwań”.¹

Strategia Europa 2020

Do aktywności osób starszych nawiązuje również europejska strategia wzrostu (Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego, zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu), która podkreśla, jak ważne jest „wspieranie zdrowia i aktywności osób starszych, aby umożliwić osiągnięcie spójności społecznej oraz wyższej wydajności” (Komisja Europejska 2010:18).

Od czasu strategii lizbońskiej jednym z pięciu wymiernych celów wyznaczonych w ramach strategii Europa 2020, które zgodziły się wdrożyć państwa członkowskie UE, jest zwiększenie poziomu zatrudnienia osób w wieku 20–64 do 75% przed 2020 r. Częściowo cel ten można osiągnąć poprzez zwiększanie poziomu zatrudnienia wśród młodych i starszych osób oraz rzeczywiste podniesienie wieku emerytalnego. Innym celem jest wydzwignięcie w ciągu kolejnej dekady przynajmniej 20 milionów osób z sytuacji ubóstwa i wykluczenia społecznego. Dążenie do realizacji tego celu będzie polegało na zapewnieniu odpowiednich świadczeń dla obecnych i przyszłych emerytów. Zgodnie ze strategią Europa 2020 politykę i środki skierowane do osób starszych, a służące wydłużaniu życia zawodowego, wspiera również europejska strategia zatrudnienia. Projekt przewodni — Nowe umiejętności w nowych miejscach pracy — kładzie nacisk na lepsze kształcenie i umiejętności poprzez szkolenia zawodowe oraz ofertę uczenia się przez całe życie, przeznaczone również dla starszych pracowników.

Kolejnym kluczowym celem strategii Europa 2020 jest rozwinięcie bardziej wydajnych usług z zakresu opieki zdrowotnej i opieki długoterminowej oraz usług społecznych dla starzejącej się populacji. Środki prowadzące do realizacji tego celu będą obejmować wspieranie ekonomicznych systemów opieki zdrowotnej i ograniczanie w ten sposób obciążenia budżetów przeznaczonych na opiekę zdrowotną i sprawy społeczne kosztami starzenia się populacji.

¹ Całe przemówienie zatytułowane „Increasing older people's opportunities” (Zwiększanie możliwości osób starszych) można znaleźć na stronie: http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-12-928_en.htm

Europejskie partnerstwo na rzecz innowacji sprzyjającej aktywnemu starzeniu się w dobrym zdrowiu

Kolejnym projektem przewodnim podejmowanym w ramach strategii Europa 2020 jest Unia Innowacji. Ta oparta na szeroko pojmowanej innowacji inicjatywa zakłada angażowanie sektora prywatnego, publicznego i pozarządowego w działania tego typu. Celem jest zapewnienie, aby innowacyjne pomysły przekładały się na nowe produkty i usługi pozwalające na tworzenie wzrostu i nowych miejsc pracy (Komisja Europejska 2011b, s. 2).

W tym właśnie kontekście w 2011 r. powołano europejskie partnerstwa innowacyjne, które mają być środkiem mobilizowania kluczowych zainteresowanych stron, zaangażowanych w różne etapy cyklu innowacyjnego i działających w różnych sektorach, do szybszego rozpoznawania rozwiązań innowacyjnych stanowiących odpowiedź na istotne wyzwania społeczne. Idea ta jest poddawana obecnie próbie w postaci pilotażowego europejskiego partnerstwa innowacyjnego na rzecz aktywnego starzenia się w dobrym zdrowiu. Europejskie partnerstwo innowacyjne na rzecz aktywnego starzenia się w dobrym zdrowiu wyznaczyło cele służące wydłużeniu średniej długości życia Europejczyków o 2 lata do 2020 r. Jest to oczywiście cel ambitny, jednak wprowadzane środki pomogą osobom starszym pozostawać w dobrym zdrowiu i prowadzić niezależne życie, pomimo upływu lat.

Dyskurs polityki aktywnego starzenia się wiąże się szczególnie z postulatami podwyższenia wieku emerytalnego (a nawet jego zniesieniem) oraz postulatami dostosowania środowiska pracy do starzejącej się siły roboczej w celu zachęcenia osób starszych do pracy (zob. UNECE, 2012 i EUROSTAT, 2011). Program wymaga również właściwego usprawnienia i uznania innego rodzaju aktywności, między innymi niepodlegających wynagrodzeniu działań pozarynkowych podejmowanych przez osoby starsze (argumenty przytoczone w: Komisja Europejska, 2002; Walker, 2010; a także Zaidi i Zolyomi, 2012). Podobnie działania służące podtrzymaniu zdrowia są postrzegane jako nieodłączna część aktywnego starzenia się, przy czym mowa tu nie tylko o zdrowiu fizycznym, ale również psychicznym oraz o zdrowych relacjach społecznych (szerokie rozumienie aktywności i zdrowia podkreślono szczególnie w najczęściej cytowanej oficjalnej definicji aktywnego starzenia się, pochodzącej z programu Ageing and Life Course Światowej Organizacji Zdrowia, a zamieszczonej w publikacji z kwietnia 2002 r. wydanej na okoliczność Drugiego Światowego Zgromadzenia Organizacji Narodów Zjednoczonych na temat Starzenia się Społeczeństw zorganizowanego w Madrycie (WHO 2002)).

B. Ocena polityki państwa organizującego spotkanie

Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych

W sierpniu 2012 r. polska Rada Ministrów przyjęła Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2012–2013, którego całkowity budżet wynosi 60 milionów złotych (ok. 15 milionów euro). Program jest skierowany do organizacji i instytucji działających na rzecz osób starszych. Powstał on, ponieważ kwestia starzejącego się społeczeństwa i zmian demograficznych została uznana za ważny priorytet polityki podczas kampanii wyborczej w 2011 r. Struktura populacji w Polsce ulega zmianie, a grupa 60+ staje się najszybciej rosnącym segmentem wiekowym. Powszechnie uważa się również, że należące do niej osoby posiadają wiedzę i umiejętności, które mogłyby przekazać młodszym. Oznacza to, że potrzebne są konkretne środki, które usprawniłyby proces przekazu, a także sprawiły, by osoby starsze, dla własnego dobrego samopoczucia, prowadziły nadal aktywne życie społeczne. Kiedy w drugiej połowie 2011 r. Polska sprawowała prezydencję w Unii Europejskiej, Rada Unii Europejskiej przyjęła konkluzje dotyczące srebrnej gospodarki.² Polski rząd postanowił rozwijać te pomysły i wprowadzić nowy program rozwoju społeczno-gospodarczego w Polsce.

Do pierwszej połowy 2012 r. polskie Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej dokonywało ewaluacji ówczesnych sposobów wydawania środków na rzecz osób starszych. W sierpniu 2012 r. uruchomiło ono dwuletni Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych. Głównym jego elementem jest finansowanie inicjatyw oddolnych i zachęcanie społeczności lokalnych oraz organizacji społeczeństwa obywatelskiego do realizacji publiczno-prywatnych projektów skierowanych do osób w wieku 60+. Jednocześnie, w duchu Europejskiego Roku Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej, położono nacisk na wzmacnianie więzi między starszymi i młodszymi pokoleniami poprzez angażowanie w inicjatywy młodych ludzi.

Program składa się w dwóch głównych częściach: prac nad dokumentem zarysującym długofalową politykę dotyczącą „seniorów”, który zostanie zaprezentowany we wrześniu 2013 r., oraz otwartych konkursów na przedsięwzięcia prowadzone przez organizacje działające na rzecz osób starszych. Przedsięwzięcia te można realizować w dwóch głównych kategoriach, którymi są: 1) edukacja oraz 2) promowanie solidarności międzypokoleniowej. Działania w ramach programu koncentrują się wokół czterech priorytetów:

- rozszerzania oferty edukacyjnej dla osób starszych;

² Określenie „srebrna gospodarka” odnosi się do faktu, iż rosnący odsetek starszych osób funkcjonujących w społeczeństwie stanowi potencjał nowej fali wzrostu gospodarczego. Starsi konsumenci stanowią potencjalne źródło popytu na nowe rodzaje produktów, np. spersonalizowaną opiekę, a także produkty technologiczne umożliwiające samodzielne życie w zdrowiu, pomimo upływu lat. Ponadto podejrzewa się, że nowi emeryci będą bardziej zamożni niż ich poprzednicy i choćby z tego względu będą generować większy popyt. Pojęcie „srebrna gospodarka” nawiązuje również do tego, że istnieje coraz liczniejsza grupa starszych pracowników, którzy powinni być postrzegani jako źródło korzyści ze względu na swój potencjał na rynku pracy, na którym zostają dłużej, oraz ze względu na inne zalety mogące przyczynić się do stymulowania wzrostu gospodarczego (np. przekazywanie umiejętności młodszym pracownikom).

- organizowania wydarzeń umożliwiających interakcję społeczną między pokoleniami;
- nakłaniania osób starszych do zwiększonego uczestnictwa w życiu społecznym (również poza domem); oraz
- zapewniania osobom starszym usług społecznych.

Budżet programu wynosi 15 milionów EUR (5 milionów na lata 2012–2013 i 10 milionów na lata 2013–2014). Do listopada 2012 r. zgłoszono 1400 propozycji przedsięwzięć, przy czym 95% z nich będzie realizowanych od września 2012 r. do czerwca 2013 r. Zwycięskie propozycje kładą duży nacisk na współpracę z organizacjami pozarządowymi, kościołami, przedsiębiorstwami społecznymi oraz podobnymi organizacjami działającymi oddolnie.

Największym problemem specyficznym dla Polski jest to, że poziom zatrudnienia osób w wieku 55–64 jest jednym z najniższych w Europie: w 2010 r. wynosił on zasadniczo zaledwie 34%, a w przypadku kobiet – 24,2% (pomimo niewielkiego wzrostu na przestrzeni lat 2001–2010). Dane statystyczne pokazują również, że obywatele Polski w wieku 50+ są jednymi z najmniej zaangażowanych w aktywność społeczną w całej Europie. Wiele z tych osób ma problemy zdrowotne, coraz mniejsze oczekiwania, traci kontakt ze znajomymi oraz rodziną i jest zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Kluczowym celem programu jest nakłonienie emerytów do częstszego wychodzenia z domu. Równie duży nacisk kładzie się na aktywność edukacyjną oraz uczenie się przez całe życie; inicjatywa ta pomoże w zwiększaniu zaangażowania polskich seniorów w wieku 50–74 w edukację i kształcenie, ponieważ w tych obszarach Polska pozostaje daleko w tyle za resztą Europy. Właśnie w tym celu skutecznie stworzono w Polsce Uniwersytety Trzeciego Wieku. W chwili obecnej funkcjonuje 400 instytucji tego typu, a zrzeszają one ponad 100 000 słuchaczy.

Kolejnym celem programu jest podtrzymanie aktywności osób opuszczających rynek pracy poprzez umożliwienie im dzielenia się wiedzą z młodszymi pracownikami, co umacnia pozycję tych, którzy w przeciwnym wypadku mogliby się stać się zależni od opieki zdrowotnej i innych usług, oraz pozwala im odgrywać nową, innowacyjną i ważną rolę społeczną. Kolejnym priorytetem ministerstwa jest zwiększanie świadomości na temat „srebrnej gospodarki”, co wiąże się z poszukiwaniem możliwości wzrostu gospodarczego, promowaniem oferty edukacyjnej dla osób starszych oraz badaniem ich potrzeb i wymagań w celu wprowadzenia holistycznej polityki międzyresortowej.

W Polsce rzeczą szczególnie trudną jest przekonanie do prowadzenia aktywnego życia osób starszych ze środowisk wiejskich, ponieważ brakuje odpowiedniej infrastruktury. Efekt jest taki, że osoby starsze z obszarów wiejskich są bardziej narażone na wykluczenie społeczne. Ministerstwo stwierdziło, że partnerstwa publiczno-prywatne, w które zaangażowane są osoby w różnym wieku, na obszarach wiejskich odnoszą szczególne sukcesy w zwalczaniu wykluczenia społecznego i niskiego poziomu aktywności osób starszych.

W ramach wzajemnej oceny przedstawiono również dwa przykłady polityk samorządowych wychodzących naprzeciw potrzebom seniorów: 1) Centrum Inicjatyw Senioralnych i Targi Aktywne 50+ w Poznaniu oraz 2) Centrum Aktywności Seniora w Gdyni.

Polityki samorządowe: Centrum Inicjatyw Senioralnych i Targi Aktywni 50+ w Poznaniu

W Poznaniu działania na rzecz osób starszych prowadzone są w ramach przedsięwzięcia RECO (Regiony we współpracy na rzecz ochrony zdrowia i jakości życia osób starszych), które ruszyło w 2010 r. z inicjatywy tamtejszej Rady Miasta. Przejęło ono odpowiedzialność za Centrum Inicjatyw Senioralnych, jedno z 15 miejsc w Polsce oficjalnie uznanych za „przyjazne seniorom”. Celem działań jest poprawa jakości życia osób starszych poprzez zachęcanie ich do podejmowania aktywności społecznej i gospodarczej. Inną przewidywaną korzyścią jest to, że uczynienie osób starszych zdrowszymi i bardziej niezależnymi zmniejszy obciążenie ustawowej opieki zdrowotnej.

W Centrum swoje usługi świadczą organizacje pozarządowe, firmy, jednostki administracyjne gminy, a także Uniwersytet Trzeciego Wieku. Jest to miejsce spotkań „przyjazne seniorom”, w którym odbywają się wykłady poświęcone różnym zagadnieniom, a swoją siedzibę mają biura wielu projektów unijnych. Centrum prowadzi czynny codziennie punkt informacyjny, infolinię i stronę internetową (CIS: www.centrumis.pl) oraz wydaje elektroniczny biuletyn.

Swoją działalność promuje w lokalnych gazetach oraz za pośrednictwem tzw. wolontariuszy informacyjnych, którzy są młodymi ludźmi odwiedzającymi zainteresowane osoby w domach i przedstawiającymi im ofertę Centrum. Osoby starsze są zachęcane do podejmowania działalności w ramach wolontariatu, ale póki co pomysł dopiero się rozwija, ponieważ wiele organizacji nie jest przyzwyczajonych do tego, że wolontariuszami mogą być osoby starsze. Placówka współpracuje z przedsiębiorstwami zainteresowanymi tworzeniem akademii oferujących np. kursy językowe dla osób powyżej 50 roku życia.

Co roku Centrum koordynuje „Targi Aktywni 50+”, podczas których przedsiębiorstwa, organizacje pozarządowe i usługodawcy z ramienia gminy organizują wydarzenia i prezentują nowe produkty przeznaczone dla osób starszych. Od czasu pierwszych targów w 2010 r. liczba odwiedzających wzrosła z 2000 do 3600 w 2012 r. 50% stanowiły osoby w wieku 50+, 25% – osoby w wieku 60+, a 18% – osoby w wieku 70+. 75% odwiedzających były to kobiety, a 25% – mężczyźni. Of these, 50% are aged 50+, 25% 60+ and 18% 70+; there are about 75% women and 25% men.

Polityki samorządowe: Centrum Aktywności Seniora i inne działania w Gdyni The Senior Activity Centre and other policies in Gdynia

W Gdyni mieszka ćwierć miliona ludzi, 20% z nich to osoby starsze, z których 25% ma więcej niż 80 lat. Uzasadnienie tworzenia przeznaczonej dla nich oferty jest jasne: aktywizacja osób starszych, zwiększanie ich samowystarczalności i ograniczanie zależności od usług świadczonych przez gminę, co poprawia jakość życia i zmniejsza wydatki na usługi opiekuńcze. Koszt prowadzenia Centrum Aktywności Seniora jest znacznie niższy niż koszty prowadzenia ośrodka opieki czasowej lub stałej.

Centrum Aktywności Seniora otworzyło podwoje w 2005 r. i od tego czasu współpracuje z organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami przy promowaniu działań na rzecz aktywnego starzenia się w zdrowiu oraz utrwalania pozytywnego wizerunku osób

starszych. W ramach Centrum Aktywności Seniora działa Uniwersytet Trzeciego Wieku (2074 słuchaczy), 26 klubów seniora oraz Program Aktywni 55+. Znajduje się tam także kawiarenka internetowa, jest też możliwość zdobycia umiejętności związanych z obsługą internetu. W 2011 r. blisko 9500 uczestników współpracowało z prawie 50 podmiotami oraz organizacjami pozarządowymi przy 49 różnych inicjatywach.

Gdynia realizowała również inne przedsięwzięcia służące doskonaleniu oferty przeznaczonej dla osób starszych. Na szczególną uwagę zasługuje przeprowadzenie badania przestrzeni publicznej pod kątem łatwości dostępu i stworzenie nowych planów wsparcia mobilności. Miasto przeprowadziło również konsultacje dotyczące jakości usług opiekuńczych i stworzyło Kartę jakości usług opiekuńczych oraz zestaw Standardów usług opiekuńczych. Inicjatywy te mogą być uznane za dobre przykłady ewaluacji projektów pod względem prawdopodobnych rezultatów społecznych. W 2004 r. powołano Gdyńską Radę ds. Seniorów, która doradza w kwestiach dotyczących osób starszych.

Dyskusja o polskich uwarunkowaniach i programach

Przedstawiciele państw uczestniczących we wzajemnej ocenie niezwykle zainteresowały polskie doświadczenia związane z Uniwersytetami Trzeciego Wieku (UTW). Zauważono, że w Polsce niektóre UTW funkcjonują w obrębie uczelni wyższych i ich słuchaczami są na ogół osoby lepiej wykształcone (a zarazem często należące do grupy bardziej zamożnej), natomiast UTW na obszarach wiejskich działają głównie w budynkach należących do gminy oraz bibliotekach (a uczestnicy to z reguły osoby słabiej wykształcone). Jednym z kluczowych priorytetów krajowych dla UTW w Polsce jest docieranie do osób, którym tego typu instytucja pozwoliłaby uniknąć wykluczenia społecznego. Ze względu na stosunkowo niski poziom emerytur w Polsce większość kursów (z wyjątkiem kursów językowych) jest bezpłatna i finansowana z krajowych i lokalnych programów rozwojowych.

Przedstawiciel Estonii stwierdził, że UTW są bardzo popularne na obszarach miejskich, jednak problem polega na tym, że cieszą się one zainteresowaniem przede wszystkim wśród pracowników umysłowych. Poinformowano, że w toku konkursu organizowanego w Polsce stało się jasne, iż priorytetem słuchaczy UTW jest nabycie umiejętności obsługi komputera, na drugim miejscu jest chęć nauki języków obcych, a na trzecim – utrzymanie sprawności fizycznej i prowadzenie aktywnego życia.

Podniesiono również kwestię „feminizacji aktywności osób starszych” oraz zauważalnego braku równowagi w podejmowaniu aktywności przez osoby różnej płci. Kobiety żyją dłużej niż mężczyźni, a do momentu wprowadzenia w Polsce reformy emerytalnej³ mogły przechodzić na emeryturę w wieku 60. lat, co oznaczało dłuższy okres emerytury, podczas którego ważne było, aby nie straciły motywacji ani nie zostały wykluczone społecznie. Zauważono dużą dysproporcję płciową: na terenie całej Unii Europejskiej 85% słuchaczy UTW to kobiety (w Polsce, podobnie jak w Estonii, jest to 90%).

Jednocześnie zauważono, że więcej starszych mężczyzn niż kobiet podejmuje działania w ramach wolontariatu; częściowo jest to spowodowane tym, że wiele starszych kobiet opiekuje się wnukami, aby umożliwić (dorosłym) dzieciom pracę zawodową. Jest to w dużej

³ Ustawą podpisaną 1 czerwca 2012 r. podniesiono w Polsce wiek, od którego przysługują publiczne świadczenia emerytalne. Począwszy od 2013 r. wiek emerytalny będzie się stopniowo zwiększał z 65 do 67 lat dla mężczyzn (do 2020 r.) oraz z 60 do 67 lat dla kobiet (do 2040 r.).

mierze niedoceniona forma aktywności społecznej. Istnieje poczucie, że państwa powinny wprowadzić strategię skupiającą się na promowaniu i uznaniu społecznej wartości działań podejmowanych przez starsze kobiety.

Analizując sposób realizacji przedsięwzięć w ramach polskiego programu rządowego, zaobserwowano, że bardzo aktywne w zapewnianiu ich finansowania są samorządy wiejskie, a przedstawiciele lokalnych władz odgrywają tam dużą rolę przy podejmowaniu decyzji. Wraz z rozwojem przedsięwzięć zauważono, że samorządy bardzo skutecznie współpracują z organizacjami społeczeństwa obywatelskiego, często robiąc dobry użytek z istniejącej już infrastruktury i budynków.

Przedstawiciele wielu państw uczestniczących w spotkaniu byli zainteresowani rolą rad seniorów i sugerowali, że osoby starsze częściej angażowałyby się w politykę na poziomie lokalnym, gdyby wiedziały, jak mogą wpływać na jej kształt. Podano przykład z Polski: jeden z parlamentarzystów zdał sobie sprawę z potencjału tego typu organu i uczestniczy we wszystkich organizowanych przez niego lokalnych spotkaniach i wydarzeniach.

Podkreślono, że niezwykle ważne jest obalenie negatywnych stereotypów dotyczących osób starszych. Na terenach wiejskich stanowią one trzon populacji, ważną rzeczą jest więc, aby młodzi ludzie pomagali starszym członkom rodziny oraz znajomym, jeżeli osoby te postanowią na tym etapie życia uczestniczyć w zajęciach na uczelni lub podejmować aktywność społeczną bądź polityczną.

C. Polityki i doświadczenia państw uczestniczących we wzajemnej ocenie oraz wystąpienia zainteresowanych stron

Aby wykorzystać w pełni zmianę demograficzną, w dokumencie stanowiącym punkt wyjścia do dyskusji o uwarunkowaniach zwrócono uwagę, że uzyskanie trwałych rozwiązań wymaga podejść innowacyjnych, obejmujących partnerską współpracę kluczowych zainteresowanych stron i uwzględniających perspektywę życia jednostki. Podejścia te wymagają działań w trzech szeroko zakreślonych obszarach:

- **Promowanie aktywności społecznej i uczestnictwa osób starszych w życiu społecznym**, w szczególności aktywności obejmującej interakcje społeczne nastawione na współpracę oraz obopólną korzyść dla starszych i młodszych pokoleń, jak również aktywności ułatwiającej sprostanie wyzwaniom związanym z opieką nad dziećmi oraz opieką zdrowotną i społeczną, które wynikają ze starzenia się społeczeństwa;
- Mobilizowanie potencjału coraz starszej siły roboczej poprzez **wydłużanie życia zawodowego i zwiększanie wydajności pracy** przy wykorzystaniu działającego w obie strony transferu doświadczeń, umiejętności i fachowej wiedzy między młodszymi a starszymi pracownikami; oraz
- **Osiąganie postępów w wykorzystywaniu stojących przez przedsiębiorcami możliwości** wywołania nowej fali wzrostu gospodarczego i tworzenia miejsc pracy w związku z większym popytem na produkty i usługi **służące zaspokojeniu potrzeb coraz liczniejszej grupy starszych konsumentów** (więcej na temat tych trzech obszarów polityki – zob. Zaidi, 2012).

Trzy wymienione zagadnienia stanowiły przedmiot dyskusji, której podsumowanie zamieszczono poniżej wraz z odpowiednimi przykładami praktyk i doświadczeń z ośmiu państw uczestniczących we wzajemnej ocenie (Bułgarii, Chorwacji, Republiki Czeskiej, Danii, Estonii, Włoch, Słowenii i Szwecji).

Aktywność społeczna osób starszych i ich uczestnictwo w życiu społecznym

Po prezentacji głównych problemów przez eksperta w dziedzinie odbyła się debata, podczas której poruszono następujące zagadnienia:

- Czy system świadczeń publicznych stanowi zachętę do większego nieformalnego, osobistego zaangażowania;
- Jakie podgrupy osób starszych są najbardziej aktywne społecznie, np. w ramach wolontariatu lub nieformalnej instytucji sprawowania opieki;
- Znaczenie polityk publicznych pomagających osobom sprawującym opiekę w utrzymaniu równowagi między życiem zawodowym a prywatnym;

- Solidarność międzypokoleniowa i promowanie jej poprzez aktywność społeczną; oraz
- Zmiana negatywnych stereotypów dotyczących osób starszych.

W trakcie debaty na temat wolontariatu osób starszych oceniający zasugerowali, że można by zachęcać ludzi do działań tego typu, jeszcze gdy są aktywni zawodowo, aby wyrobić w nich nawyki, które mogliby kontynuować na emeryturze. W niektórych państwach pracodawcy i związki zawodowe organizują wspólne inicjatywy, których celem jest zaangażowanie pracowników w wolontariat:

- W **Chorwacji** Ministerstwo Polityki Społecznej i Młodzieży uruchomiło program mający na celu zachęcanie wolontariuszy w wieku 50–70 lat do pracy w domach opieki dziennej dla osób starszych.
- W ramach Strategii na rzecz osób starszych na lata 2013–2017 realizowanej w **Republice Czeskiej** kładzie się nacisk na zachęcanie osób starszych do wolontariatu, który ma im pomóc uczestniczyć w życiu społecznym i przyczynić się do budowy solidarności międzypokoleniowej.
- Niektóre gminy we **Włoszech** wprowadziły programy, które mają włączyć osoby starsze w działania lokalne, dzięki czemu osoby z niskimi dochodami mogą otrzymać nawet 400 EUR miesięcznie.
- W **Słowenii, Estonii i Chorwacji** liczba starszych wolontariuszy jest bardzo niska, jednak ma to związek z tym, że na ogół osoby takie są zaangażowane w sprawowanie nieformalnej opieki.

W niektórych państwach opieka publiczna stanowi istotne uzupełnienie opieki rodzinnej. Na przykład w **Szwecji** opieka nad osobami starszymi zapewniana przez gminy pomaga „zapełnić luki” w opiece, której nie są w stanie wypełnić rodziny. Wsparcie gminy jest ważne również w **Bułgarii**, gdzie w 2010 r. przyjęto nowe podejście do usług społecznych i gdzie sektor usług świadczonych osobom starszym powiększył się niemal dwukrotnie od 2008 r. Jest on wspierany przez krajowy program na rzecz osób niepełnosprawnych finansowany ze środków państwowych oraz z Europejskiego Funduszu Społecznego, który pomaga zapewniać osobom starszym godniejsze życie. Przedsięwzięcie w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego ma na celu wsparcie opieki świadczonej przez gminę oraz zachęcenie ludzi do tego, by w miarę możliwości wychodzili poza instytucje, zamiast dublować usługi zapewniane przez państwo. Przedstawiciele AGE-Platform Europe wyrazili obawy dotyczące nacisków w sprawie zamykania państwowych placówek opieki nad osobami starszymi, ponieważ niektóre z nich wolą mieszkać w domu opieki i we własnych domach czułyby się samotne.

Kilka państw poruszyło kwestię polityki rodzinnej i opieki nad dziećmi. Przerwanie przez rodziców lub dziadków pracy zawodowej w celu zaopiekowania się dziećmi lub starszymi krewnymi może spowodować zaprzepaszczenie szans na karierę. W związku z tym potrzeba odpowiednich rozwiązań w zakresie pomocy przeznaczonej dla osób, na których spoczywa obowiązek sprawowania opieki. W niektórych wypadkach oznacza to sformalizowanie rozwiązań nieformalnych. Przykłady:

- W **Estonii** opiekę nad dzieckiem sprawują na ogół kobiety powyżej 60. roku życia. Przedstawiciel Estonii wyraził opinię, że należy przyrzeć się wpływowi tej sytuacji na dzieci oraz na samopoczucie osób starszych.
- We **Włoszech** system opieki społecznej w dużej mierze opiera się na rodzinie i za pewnik przyjmuje się, że kobiety będą się zajmowały zarówno dziećmi, jak i starszymi krewnymi. W niektórych regionach, np. Ligurii czy Lombardii, istnieją jednak plany zapewnienia lepszej opieki osobom starszym w ramach gminy, a rodziny mogą liczyć na fundusze na opiekę domową dla niepełnosprawnych członków rodziny. Ponadto wiele włoskich rodzin zatrudnia osobę do opieki nad bliskimi. Na ogół jest to pracownik migrujący, zatrudniony nieformalnie i nieobjęty ochroną wynikającą z prawa pracy. W niektórych przypadkach osoba sprawująca opiekę to emeryt, który potrzebuje dodatkowego dochodu.
- W **Danii** za wszelkie usługi opiekuńcze: opiekę nad dziećmi, osobami niepełnosprawnymi oraz osobami starszymi, odpowiadają władze lokalne, co sprawia, że nie ma potrzeby organizowania (nieformalnej i bezpłatnej) opieki w ramach rodziny.
- W **Polsce**, gdzie rząd jest zaniepokojony liczbą kobiet opuszczających wcześniej rynek pracy, wprowadzono w 2009 r. nowe przepisy, które zapewniają fundusze państwowe na opiekę nad dziećmi, w tym żłobki i opiekę pozainstytucjonalną dla dzieci do lat 3 (oparte na francuskim modelu opieki nad dziećmi).

Ogólnie rzecz biorąc, uczestnicy mieli wrażenie, że dobrze przemyślana polityka rodzinna jest ważna, również ze względu na wpływ, jaki ma na osoby starsze.

18

W **Chorwacji** prawie 67% emerytów mieszka samotnie. 76% z nich polega na pomocy „opiekunów” lub dzieci, natomiast pozostałe 24% jest zagrożone wyizolowaniem. Aby temu przeciwdziałać, w 2011 r. Chorwacja wprowadziła wiele nowych rozwiązań, z których skorzystało 15 000 osób starszych. Rząd finansuje również zainteresowane strony zapewniające opiekę domową oraz prowadzące ośrodki opieki dziennej. Jeżeli chodzi o kwestię tego, czy jakaś grupa osób starszych radzi sobie lepiej niż inne, panuje przekonanie, że w większości państw, między innymi w Polsce i w Estonii, lepiej wiedzie się osobom lepiej wykształconym.

Podsumowując, ważne cele na przyszłość to zmiana negatywnych stereotypów dotyczących osób starszych i wspieranie relacji międzypokoleniowych. Niestety w niektórych miejscach osoby starsze uważają się za obciążenie dla społeczeństwa. W tej kwestii należy uczyć się od **Szwecji**, gdzie tradycja solidarności międzypokoleniowej jest bardzo silna. Chociaż taki stan rzeczy jest w tej chwili zagrożony, ponieważ młodzi ludzie mający trudności ze znalezieniem pracy i obwiniają o to starszych pracowników trzymających się swoich posad.

Zatrudnienie i zwiększanie wydajności pracy starszych pracowników

Ekspert w dziedzinie przedstawił temat cząstkowy wzajemnej oceny i podkreślił, że debata nie powinna dotyczyć jedynie wskaźnika zatrudnienia, ale również zwiększania wydajności pracy starszych pracowników oraz jakości miejsc pracy i oferowanych umów. Następnie

przedstawiciel Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej dokonał prezentacji polskiego programu „Wyrównywanie szans na rynku pracy dla osób 50+ — Solidarność pokoleń”.

W 2007 r. wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 55–64 wynosił w Polsce 29,7%, a w przypadku kobiet było to zaledwie 19,4%. Ponadto z prognoz demograficznych wynika, że Polska szybko się starzeje: osoby urodzone w czasie powojennego boomu demograficznego wchodzi w wiek emerytalny, a liczba osób w wieku 60–65 ma wzrosnąć z 3,5 miliona w 2007 r. do 9,6 milionów w 2035.

W 2001 r. podczas posiedzenia Rady Europejskiej w Sztokholmie wyznaczono cel zwiększenia poziomu zatrudnienia osób w wieku 55–64 do 50% przed rokiem 2010. Polski rząd w 2008 r. wprowadził własny program pod nazwą „Solidarność pokoleń”, któremu przyświecały podobne cele. Celem nr 6 programu jest: „zwiększanie możliwości zatrudnienia kobiet”. Przedstawiciel Polski zasugerował, że jeden ze środków rzeczywiście polegał na stworzeniu większej liczby lepszych placówek opieki nad dziećmi oraz wypłacaniu wynagrodzenia kobietom, które (nieformalnie i bezpłatnie) sprawowały opiekę nad wnukami. ‘expand the opportunities for female employment’ and the Polish representative suggested that one measure was indeed to create more and better child care facilities and pay women who had previously cared (informally and unpaid) for their grandchildren.

Zapytany o plany w zakresie ulepszenia placówek opieki nad dziećmi w celu zachęcenia kobiet do pozostania w pracy, stwierdził, że istnieje wiele możliwości: opieka publiczna, w tym żłobki i kluby dziecięce, oraz opieka prywatna obejmująca żłobki lub opiekunów, którzy dzięki oficjalnemu statusowi mogliby otrzymywać wsparcie ze strony państwa. Najpopularniejsze są żłobki prywatne.

Na pytanie o emerytury pomostowe przedstawiciel ministerstwa odpowiedział, że dotyczą one szczególnych grup zawodowych, między innymi górników i nauczycieli, których praca jest na tyle wymagająca fizycznie lub psychicznie, że nie mogliby jej wykonywać aż do momentu osiągnięcia ustawowego wieku emerytalnego. Dlatego osobom tym wypłacane są emerytury pomostowe, które wprowadzono wraz z reformą emerytalną (począwszy od 2009 r.) i które służą wyeliminowaniu luk powstających przed osiągnięciem przez nie ustawowego wieku emerytalnego. Z rozwiązania mogą skorzystać osoby urodzone po 1969 r., a ma ono być dostępne do 2050 r. Bridging pensions, which were introduced after the pension reform (starting in 2009), cover everyone born after 1969 and will continue until 2050. Po tej dacie osoby niezdolne do dalszego wykonywania pracy w swoim zawodzie będą musiały podjąć inną pracę i kontynuować ją do osiągnięcia wieku emerytalnego.

Polska wprowadziła również system praktyk, w ramach którego pracodawcy przyjmują do siebie osoby bezrobotne powyżej 50. roku życia i umożliwiają im zdobycie nowych umiejętności. Miejscowy urząd pracy wypłaca praktykantowi stypendium, a także pokrywa część kosztów zatrudnienia ponoszonych przez pracodawcę. Pracodawca ma obowiązek przeprowadzania szkolenia. Na koniec okresu praktyki pracodawca decyduje, czy chce zatrzymać praktykanta i w większości wypadków tak się dzieje.

Jednym z ogólnych punktów dyskusji było to, że wzrost wskaźnika zatrudnienia osób starszych w Europie został zatrzymany (w przypadku mężczyzn) lub spowolniony (w przypadku kobiet) za sprawą recesji w 2008 r. Przeciętny dla Unii Europejskiej poziom zatrudnienia dotyczący zarówno kobiet, jak i mężczyzn w wieku 55–64 wzrósł w latach

2005–2008 o 3 punkty procentowe. W przypadku kobiet trend ten utrzymywał się także po roku 2008, natomiast w przypadku mężczyzn pozostał niezmienny. Jeżeli chodzi o unijną średnią poziomu zatrudnienia tzw. srebrnych pracowników, czyli osób w wieku 65–74, jest ona znacznie niższa, przy czym w okresie 2005–2008 obserwowano trend wzrostowy, natomiast lata 2008–2010 przyniosły stagnację.

Dyskusja prowadzona podczas wzajemnej oceny dotyczyła następujących zagadnień, a w odnośnych przypadkach ilustrowane były one przykładami programów realizowanych w danym zakresie:

- Szkolenia dla starszych pracowników, uznawanie obecnie posiadanych umiejętności i „srebrna przedsiębiorczość”;
- Zmiana nastawienia i stereotypów;
- Przykłady programów realizowanych przez państwa uczestniczące we wzajemnej ocenie;
- Paradygmat skandynawski; bony; reformy emerytalne; niepełnosprawność i problemy zdrowotne.

Sprawdzającym się w wielu państwach europejskich środkiem ogólnym jest szkolenie dla starszych pracowników organizowane w zakładzie pracy.

- W **Słowenii** pracodawcy oferują doskonalenie zawodowe oraz okres próbny starszym pracownikom posiadającym szczególne umiejętności, które mogą oni przekazać młodszemu personelowi. Jednym z wyzwań jest skłonienie do zatrudniania starszych osób przez małe i średnie przedsiębiorstwa (MŚP), ponieważ w wielu z nich brakuje umiejętności zarządzania wiekiem i nie dostrzegają one potencjału osób starszych.
- W **Chorwacji** rząd dofinansowuje składki na ubezpieczenie społeczne, jakie musi płacić przedsiębiorstwo, jeżeli zatrudni ono na rok osoby w wieku 50+. Organizowane są również programy przekwalifikowywania starszych pracowników. We **Włoszech** rząd zmniejsza koszty ponoszone przez pracodawcę o 50%, jeżeli zatrudni on na rok bezrobotną osobę powyżej 50. roku życia. Jeżeli pracownik otrzyma następnie umowę na czas nieokreślony, rząd opłaca składki na ubezpieczenie społeczne jeszcze przez sześć miesięcy.

Jedną z trudności w zachęcaniu osób starszych do powrotu na rynek pracy jest to, iż wiele z nich nie docenia swoich umiejętności i nie dostrzega swojej wartości dla potencjalnych pracodawców.

- W przyszłym roku rząd **Słowenii** wprowadzi programy mentoringu, w ramach których starsi pracownicy będą pełnili rolę doradców przekazujących swoją wiedzę młodszym osobom.
- W **Bułgarii** do przekazywania wiedzy młodszym pracownikom zatrudniani są emeryci posiadający szczególne umiejętności.

- **Słowenia** wprowadziła środki służące wspieraniu „srebrnej przedsiębiorczości”, ponieważ wielu ludzi posiada umiejętności, szczególnie rzemieślnicze, które po przejściu na emeryturę mogłyby być wykorzystane w celu podjęcia nowej ścieżki zawodowej.
- Rząd **Polski** umożliwia początkującym przedsiębiorcom niepłacenie składek na ubezpieczenie społeczne przez pierwsze trzy lata prowadzenia działalności, a także przeznacza środki własne i te pochodzące z Europejskiego Funduszu Społecznego na pomoc finansową dla powstających przedsiębiorstw. Przepisy tego typu są szczególnie korzystne dla osób starszych, które często są zaangażowane w przedsiębiorczość społeczną. Niestety mimo to 50% nowych przedsiębiorstw upada po dwóch latach.

W niektórych przypadkach konieczna jest zmiana podejścia do dalszego podejmowania pracy. Na przykład kiedy w Polsce zorganizowano ankietę, której celem było sprawdzenie, czy ludzie korzystaliby ze środków służących zwiększaniu ich szans na rynku pracy, 50% osób powyżej 45. roku życia powiedziało, że nie chcą pracować po przekroczeniu wieku emerytalnego. Sytuacja jest jednak różna w zależności od grupy. Nie jest zaskakujące, że najbardziej zainteresowane zwiększaniem swoich zawodowych możliwości są osoby z obszarów miejskich posiadające wyższe wykształcenie.

Przedstawiciel AGE-Platform Europe wyraził opinię, że przekonanie, iż starsi pracownicy nie mogą przystosować się do nowej pracy, jest przestarzałym stereotypem. Muszą oni jedynie czuć się odpowiednio zmotywowani i dowartościowani. Na przykład we wschodniej części Niemiec, gdzie znaczna część osób pracujących zbliża się do emerytury, rząd we współpracy ze związkami zawodowymi stara się zmienić nastawienie i zachęcić do zmian zawodowych nawet na późnym etapie kariery.

Dwoma państwami, w których sytuacja starszych pracowników jest postrzegana inaczej, są Szwecja i Dania.

- **Szwecja** zniósła oficjalny wiek emerytalny, a dyskryminacja osób starszych jest niezgodna z prawem, zatem nie można zmusić ich do odejścia na emeryturę dopóki nie skończą 67 lat. Na tym etapie pracownik i pracodawca podpisują umowę, z której wynika, jak długo pracownik pozostanie w pracy. W przyszłości rząd może również zlikwidować zachęty finansowe wpływające na decyzje o przejściu na wcześniejszą emeryturę, ponieważ w chwili obecnej taniej jest odejść na emeryturę starszego (droższego) pracownika i zatrudnić młodego (tańszego). Przedstawiciel Szwecji zwrócił uwagę na to, że w przeciwieństwie do innych państw, w kraju tym świadczenia wynikają z negocjacji pomiędzy partnerami społecznymi, a nie z ustawodawstwa, co może wyjaśniać odniesiony sukces.
- W **Danii** poziom zatrudnienia osób powyżej 60. roku życia rośnie od 2000 r. Reforma emerytalna z 1999 r. przyniosła wiele rozwiązań finansowych zachęcających ludzi do pozostania na rynku pracy. Inną kwestią to edukacja: lepiej wykształceni na ogół pracują dłużej. Dania jest dobrze znana z wprowadzenia modelu „flexicurity” (elastyczność i bezpieczeństwo) umożliwiającego pracodawcom swobodne zatrudnianie i zwalnianie pracowników oraz zapewniającego pracownikom zabezpieczenie finansowe na czas bezrobocia i dostęp do aktywnych polityk rynku pracy.

We **Włoszech** perspektywy na rynku pracy są słabe dla osób w każdym wieku i przewiduje się, że sytuacja nie zmieni się w przypadku mężczyzn, a ulegnie pogorszeniu w przypadku kobiet. Utrudnia to rządowi wprowadzanie środków służących zwiększaniu liczby miejsc pracy dla osób starszych. Ponadto wielu starszych pracowników nie posiada umiejętności umożliwiających podjęcie nowej pracy. Wprowadzenie środków służących rozwiązaniu problemów strukturalnych, z jakimi borykają się Włochy, co zresztą jest jednym z warunków uzyskania pomocy z MFW, niekoniecznie przyniesie pozytywne zmiany w obszarze zatrudnienia. Zważywszy że jedna trzecia młodych ludzi jest bez pracy, środki służące zwiększaniu możliwości zawodowych osób starszych mogą okazać się niewykonalne z politycznego punktu widzenia.

W **Republice Czeskiej** rząd opiera politykę mającą na celu zwiększenie poziomu zatrudnienia osób starszych na strategii zarządzania wiekiem. Jest ona wprowadzana na trzech poziomach:

1. Na poziomie społeczeństwa: polityki społeczne, takie jak polityka emerytalna, polityka dotycząca edukacji i uczenia się przez całe życie oraz polityka zatrudnienia.
2. Na poziomie przedsiębiorstwa: w obszarach, gdzie celem jest utrzymanie i rozwijanie zasobów ludzkich w związku z zatrudnieniem, a nacisk kładzie się na odpowiedzialność społeczną pracodawców.
3. Na poziomie jednostki: w obszarach, gdzie od poszczególnych osób oczekuje się i daje im się możliwość zadbania o swoje szanse na rynku pracy, planowania (dłuższej) ścieżki zawodowej, uczestnictwa w programach związanych z uczeniem się przez całe życie oraz prowadzenia aktywnego i niezależnego życia w zdrowiu.

Reformy emerytalne to jedne z kluczowych reform polityki społecznej wprowadzane w celu zachęcania ludzi do dłuższej pracy lub powrotu do niej po osiągnięciu wieku emerytalnego.

- W **Szwecji** połowa emerytury jest wypłacana z kieszeni publicznej, a połowa z pracowniczego funduszu emerytalnego, a zatem w interesie jednostki jest, aby pracować jak najdłużej, dzięki czemu możliwe jest uzyskanie wyższego świadczenia. Zaostrzono również warunki ubezpieczenia zdrowotnego, aby zachęcić potencjalnych emerytów do udziału w szkoleniach i podejmowania innych działań pomagających w znalezieniu pracy, nawet na późnym etapie życia zawodowego.
- We **Włoszech** reformy emerytalne miały na celu zwiększenie obecności na rynku pracy osób powyżej 50. roku życia. Przyszłe emerytury będą opierały się na jednego rodzaju składce i będą zależne od średniej długości życia, liczby lat wnoszenia składek oraz wzrostu PKB. Wspomniane zmiany parametrów będą stanowić silną zachętę do późniejszego przechodzenia na emeryturę. Ponadto do 2018 r. wiek emerytalny zostanie podniesiony do 66 lat, a później będzie dostosowywany adekwatnie do zmian średniej długości życia. Nie będzie możliwości skorzystania z programu wcześniejszej emerytury, jeżeli dany pracownik nie odprowadza składek przynajmniej przez 41 lat.
- Wprowadzona w **Chorwacji** ustawa o promocji zatrudnienia z maja 2012 r. pozwala emerytom pracować do 90 dni bez utraty prawa do emerytury.

W niektórych państwach w wydobyciu starszych osób z szarej strefy pomaga system bonów. W **Polsce** stworzono projekt ustawy umożliwiającej płacenie nimi za opiekę nad osobami starszymi. Ma to ograniczyć biurokrację związaną z zatrudnianiem pracowników w niepełnym wymiarze godzin lub pracowników tymczasowych. System bonów za pracę sezonową wprowadzono również w **Chorwacji**, gdzie planuje się rozszerzenie tej inicjatywy na pracę w domu lub opiekę nad dziećmi.

Innym zagadnieniem, które wyplłynęło podczas debaty, było to, na ile niepełnosprawność lub pogarszanie się stanu zdrowia uniemożliwia ludziom funkcjonowanie na rynku pracy.

- W **Estonii** doszło do „zmiany ideologicznej” w zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, a inicjatywy na ich rzecz są realizowane wspólnie przez ośrodki rehabilitacyjne i urzędy pracy.
- Omówiono również przykład istotnej zmiany, jaka zaszła w **Niderlandach**. Możliwości osób niepełnosprawnych są w tej chwili poddawane formalnej ocenie, aby można było stwierdzić, co dana osoba jest w stanie zrobić, dzięki czemu coraz więcej niepełnosprawnych pracowników wraca do pracy.

Srebrna gospodarka: rozwijający się rynek produktów i usług dla osób starszych

Dyskusja na temat możliwości, jakie daje srebrna gospodarka, obejmowała zarówno zagadnienia rozwijającego się rynku towarów i usług dla osób starszych, jak i zagadnienie roli, jaką osoby starsze odgrywają w gospodarce. Zagadnienia szczegółowe:

- Które sektory mają szansę przyczynić się do nowej fali wzrostu gospodarczego, uwalniając potencjał konsumpcyjny starszej populacji?
- Jakie środki polityki makroekonomicznej mogą pomóc w uwolnieniu potencjału wzrostu i rozwoju gospodarczego w kontekście zmian demograficznych?

Głównymi tematami poruszonymi podczas dyskusji były innowacje produktów dla osób starszych, brak wiedzy finansowej oraz nieznanomość usług finansowych, rozwój domów opieki oraz korzystanie z innowacji technicznych i informacyjno-komunikacyjnych. Srebrna gospodarka jest postrzegana jako jedno z najważniejszych źródeł „nowej fali wzrostu gospodarczego”. Wyróżniono sześć sektorów:

1. **Edukacja trzeciego wieku:** Nie należy ograniczać zagadnienia do rozwoju umiejętności przydatnych w miejscu pracy, ponieważ osoby starsze staną się wspaniałym bogactwem również wtedy, gdy będą miały nowe zainteresowania, będą zaangażowane w wolontariat, będą poszukiwały okazji do ćwiczenia umysłu oraz będą czerpały korzyść z długiego życia, ucząc się. Przywołano przykłady Uniwersytetów Trzeciego Wieku, które nie powinny służyć wyłącznie elitom.
2. **Produkty i usługi sektora rozrywkowego:** Zapotrzebowanie na tego typu usługi będzie wzrastać, szczególnie zważywszy, że nowi emeryci to osoby zdrowsze, bardziej zamożne, lepiej wykształcone i bardziej obeznane z technologią, a ponadto aspirujące do godnego standardu życia na emeryturze. Dobrym przykładem są ludzie w wieku

50–64 lat, którzy wydają na rozrywkę i kulturę dwa razy więcej niż osoby poniżej 30. roku życia (dane ze Zjednoczonego Królestwa). Podobną dywersyfikację popytu wśród poszczególnych grup wiekowych obserwuje się również w innych państwach UE.

3. **Opieka zdrowotna i produkty poprawiające dobre samopoczucie:** Osoby starsze są głównymi konsumentami sektora opieki zdrowotnej i opieki społecznej. Obserwuje się również zwiększony popyt na produkty i usługi związane z wyzwaniami, jakie niosą coraz powszechniejsze choroby przewlekłe, a także zapotrzebowanie na opiekę czasową i stałą (przy coraz większym zainteresowaniu obniżaniem kosztów i stosowaniem profilaktyki zdrowotnej). W obu przypadkach konieczne jest zapewnienie właściwej podaży. Za przykład mogą służyć Novartis i GSK (dwie największe międzynarodowe firmy farmaceutyczne), które zwiększają swoje udziały w rynku wytwarzania i sprzedaży produktów, odpowiednio, okulistycznych i dentystrycznych, próbując zaspokajać rosnące w niezwykłym tempie zapotrzebowanie.
4. **Zintegrowana opieka zdrowotna:** Istnieją korzyści płynące z powiązania dokumentacji chorobowej w celach profilaktycznych oraz leczniczych (zwłaszcza w przypadku chorób niezakaźnych). Przykładowo do sektora opieki zdrowotnej wkroczyli czołowi przedstawiciele sektora informatycznego, między innymi Google, Microsoft i Intel.
5. **Finansowanie przez całe życie:** Znaczące możliwości otwierają się przed towarzystwami ubezpieczeniowymi, które mogą rozwijać nowe produkty emerytalne oraz likwidować bariery wiekowe dotyczące niektórych produktów finansowych (np. zaciągania kredytu hipotecznego). Istnieje potrzeba stworzenia produktów dopasowanych do zwiększającej się długości życia takich jak odwrócony kredyt hipoteczny, który pozwala na zamianę wartości domu lub mieszkania w stałe źródło dochodu na emeryturze.
6. **Towary konsumpcyjne dla osób w każdym wieku:** Pojawia się okazja do tworzenia nowych produktów, które będą odzwierciedlały zmieniające się możliwości funkcjonowania pokolenia starszych konsumentów. Detaliści mogą na przykład oferować urządzenia ułatwiające zapoznanie się z produktem, np. zobaczenie lub usłyszenie jego ceny oraz innych informacji na jego temat. Ponadto niektóre banki pracują nad bankomatami biometrycznymi, które umożliwiałyby dostęp do rachunku bankowego na podstawie odcisku palca zamiast numeru PIN, aby osoby starsze nie musiały zapamiętywać zbyt wielu takich kodów.

Przedstawiciele AGE-Platform Europe poruszyli podczas dyskusji szereg zagadnień:

- z osobami starszymi powinno się prowadzić konsultacje przy tworzeniu nowych produktów, aby zapewnić, że będą one odpowiednie dla osób z pogarszającym się wzrokiem lub słuchem.
- powinno się również prowadzić z nimi konsultacje dotyczące przestrzeni publicznej: stacji, ulic, sklepów itp., aby zapewnić, że miejsca te będą przyjazne użytkownikom.
- Główną inicjatywą powinna być harmonizacja standardów wytwarzania produktów i usług dla osób starszych w różnych państwach, aby UE funkcjonowała jako prawdziwie jednolity rynek, na którym obowiązują jednakowe standardy.

- Obecne przepisy krajowe regulujące kwestie produktów, w tym produktów finansowych takich jak ubezpieczenia czy usługi bankowe, znacznie różnią się między sobą.

Zasadniczo jednak AGE-Platform Europe odrzuca pomysł produktów skierowanych konkretnie do osób starszych. Idea „produktu dla wszystkich”, zgodnie z którą towary mają być zaprojektowane tak, aby odpowiadały potrzebom całej populacji, może być bardziej korzystna i łatwiejsza do przyjęcia dla większej liczby osób. Zamiast sugerować, że drzwi powinny być na tyle szerokie, by zmieścił się w nich wózek inwalidzki (np. dla osób starszych), lepiej wyjaśnić potrzebę poszerzenia drzwi, odnosząc się zarówno do wózków inwalidzkich, jak i podwójnych wózków dziecięcych. Pomysł zyskał przychylność wielu obecnych, którzy zgodzili się, że lepiej jest dążyć do tworzenia produktów odpowiadających wszystkim użytkownikom oraz kształtowania przestrzeni dostosowanej do potrzeb wszystkich jej użytkowników.

- W **Szwecji** w lokalnych ośrodkach społecznych realizowany jest specjalny projekt umożliwiającym starszym pracownikom zdobycie wiedzy na temat nowych towarów i usług oraz ich przetestowanie. Gmina kupuje również produkty, z których korzystają osoby starsze, i sprzedaje je po niższej cenie.
- Rząd **Słowenii** bada możliwości aktywizacji osób starszych jako grupy konsumentów produktów i usług zwiększających samodzielność i ograniczających zależność od opieki instytucjonalnej.

Istnieją również sytuacje, w których wprowadzane reformy dyskryminują osoby starsze. Przykładowo we **Włoszech** nowe przepisy stanowią, że ze względów bezpieczeństwa nie można płacić gotówką za zakup powyżej 1000 EUR, co uderza w osoby starsze rzadziej korzystające z kart płatniczych.

Potencjalnym obszarem wzrostu jest sektor sprzedaży produktów finansowych, jako że coraz więcej osób żyje dłużej i muszą one inwestować środki emerytalne i oszczędności, aby dysponować odpowiednimi funduszami na kolejne lata. Wyrażono obawy, że osoby starsze są szczególnie narażone na nieuczciwe praktyki związane ze sprzedażą tego typu produktów oraz że wiele z nich nie jest obeznanym w tematyce finansowej, natomiast muszą one podejmować długoterminowe decyzje w kwestiach finansów na emeryturze, nie rozumiejąc następstw. W **Polsce, Irlandii** i we **Włoszech** doszło do wielu przypadków nieprzemyślanego zainwestowania pieniędzy przez osoby starsze, co wiązało się ze stratami finansowymi.

Kolejną omawianą kwestią były „odwrócone hipoteki”, popularne szczególnie wśród osób starszych we **Włoszech, Francji** i **Polsce**. Istnieje obawa, że ludzie sprzedają swoje domy rodzinne i przenoszą problemy na przyszłe pokolenia lub też godzą się na bardzo niekorzystne warunki oferowane przez nieuczciwe instytucje lub pozbawionych skrupułów pracowników działów sprzedaży. Aby zapobiec tego typu przypadkom, w kilku krajach wprowadza się przepisy, które mają zapewnić, by tego typu działalność mogły prowadzić wyłącznie uprawnione do tego banki lub towarzystwa ubezpieczeniowe. W **Polsce** na przykład funkcjonuje specjalny organ nadzorujący instytucje bankowe i ubezpieczeniowe. Przedstawiciel European Social Network zasugerował, że lokalne ośrodki społeczne powinny angażować się w udzielanie porad w zakresie usług finansowych.

Obszarem gwałtownego rozwoju, jeżeli chodzi o usługi dla osób starszych, jest sektor ośrodków i domów opieki.

- W **Bułgarii** opiekę zdrowotną i usługi opiekuńcze przenosi się z instytucji do domów, a jednocześnie określa się nowe standardy, którym towarzyszą środki na rzecz zrównoważonej opieki oraz szkolenia pracowników w zakresie usług opiekuńczych świadczonych na terenie gminy.
- W **Polsce** popularne są ośrodki dziennej opieki domowej, a rząd rozważa szkolenie pielęgniarek środowiskowych, zwłaszcza specjalizujących się w pracy z osobami cierpiącymi na demencję.

Wsparciem srebrnej gospodarki mogą być również innowacje w zakresie technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz innowacje techniczne. Na przykład w **Estonii** osoby starsze mieszkające daleko od krewnych zachęca się do zdobywania umiejętności z zakresu obsługi komputera, aby mogły kontaktować się ze swoimi bliskimi, również tymi młodszymi. Technologie informacyjno-komunikacyjne ułatwiają również współpracę zespołów interdyscyplinarnych dążących do podnoszenia jakości usług w domach opieki. **Dania** to kolejne państwo, którego rząd koncentruje się na potencjale, jaki z perspektywy dostarczania produktów i usług dla osób starszych stanowi doskonalenie technologii usprawniających pracę oraz czynienie procedur wydajniejszymi.

Wystąpienia zainteresowanych stron: AGE-Platform Europe i European Social Network

26

Przedstawiciel AGE-Platform Europe podkreślił, jak ważne jest kształtowanie na terenie UE, na szczeblu krajowym, regionalnym oraz unijnym, środowiska przyjaznego dla osób w każdym wieku. Podczas zorganizowanej przez tę zainteresowaną stronę konferencji, która odbyła się 6 listopada 2012 r., dyskutowano nad utworzeniem „partnerstwa innowacyjnego”, którego celem byłoby przyjęcie podejścia holistycznego oraz kształtowanie środowiska, w którym osoby starsze mogłyby prowadzić bardziej autonomiczne i zdrowsze życie. Finlandia, Słowenia, Dania i Szwecja na różnych szczeblach władzy koordynują prace nad tworzeniem przyjaznych środowisk, które umożliwiłyby niezależne życie do późnej starości.

Na szczeblu unijnym AGE-Platform Europe propaguje Porozumienie Burmistrzów w sprawie Zmian Demograficznych, aby zachęcić gminy do poszukiwania i wprowadzania rozwiązań zaspokajających potrzeby wszystkich grup wiekowych, a także promować wymianę dobrych praktyk. Jednym z zadań Porozumienia miałyby być zachęcanie do powoływania rad seniorów złożonych z przedstawicieli biznesu, organizacji pozarządowych oraz innych zainteresowanych stron. Rady te działałyby na poziomie gminy i stanowiłyby platformę wymiany doświadczeń i dobrych praktyk. Przedstawiciele AGE wyrazili raz jeszcze swoje obawy dotyczące towarów i usług niedostosowanych do osób starszych i ponownie podkreślili, jak ważne jest to, aby kierować się zasadą produktów i usług dla osób w każdym wieku.

Organizacja European Social Network (konkretnie grupa robocza ds. osób starszych) jest zdania, że osoby starsze powinny mieć wolność wyboru i moc odpowiadać za jakość

opieki. ESN uważa, że sektor publiczny i prywatny powinny podejmować działania na rzecz promowania i uznawania wkładu osób starszych w życie społeczeństwa, a także powinny wspierać solidarność międzypokoleniową i ograniczać obciążenie stabilności finansów publicznych przez systemy opieki społecznej. Istnieje potencjał większej liczby miejsc pracy w sektorze usług osobistych, domowych i opiekuńczych. Ponadto dom i środowisko przyjazne osobom w każdym wieku może zapobiec zależności od innych i pomagać we włączeniu osób starszych w życie społeczne oraz zmniejszać zapotrzebowanie na opiekunów.

W trakcie prezentacji ESN przedstawiono środki polityki makroekonomicznej, które mogłyby uwolnić potencjał wzrostu i rozwoju gospodarczego, a także wyjaśniono, jak wspierać aktywizację osób starszych na rynku pracy oraz zwiększać wydajność ich pracy, a tym samym przyczyniać się do realizowania celów w ramach strategii Europa 2020.

Na zakończenie wystąpienia ESN wspomniano o niewykorzystanym potencjalnie srebrnej gospodarki oraz działań w zakresie opieki zdrowotnej i usług społecznych, o tym, że produkty i usługi przyjazne dla osób starszych powinny lepiej odpowiadać potrzebom i oczekiwaniom konsumentów, a także o tym, w jakich obszarach należy dołożyć starań, aby wzrósł poziom zatrudnienia osób starszych. Ważne jest również to, aby zapewnić dostęp do produktów i usług przeznaczonych dla osób w każdym wieku również tych, których dochody nie są wysokie.

Przedstawiciel ESN zauważył, że w 1993 r. w UE odbyło się pierwsze posiedzenie Europejskiego Parlamentu Seniorów, natomiast w 1994 r. powołano Irlandzki Parlament Seniorów (350 podmiotów stowarzyszonych). Są to pozapolityczne organy non-profit działające w interesie osób starszych.

D. Główne kwestie omawiane w czasie spotkania

Kluczowym zagadnieniem było znaczenie zmiany postaw osób starszych. Wielu ludzi zyskuje poczucie własnej wartości i określa swoje miejsce w społeczeństwie w oparciu o wykonywaną pracę. Zakończenie pracy może skutkować utratą motywacji i poczucia własnej wartości oraz zwiększonym odosobnieniem. Z tego względu, aby polepszyć samopoczucie osób starszych oraz wspierać aktywne starzenie się w zdrowiu, konieczne są w ramach polityki publicznej konkretne środki, które pomogą seniorom zachować na dłużej miejsca pracy, uczestniczyć w różnych formach aktywności społecznej (np. wolontariacie) lub kontynuować uczenie się przez całe życie, zarówno na późnym etapie życia zawodowego, jak i na emeryturze.

W czasie wystąpienia eksperta oraz w trakcie debaty podkreślano wielokrotnie wartość edukacji i szkolenia osób w starszym wieku. Możliwości tego typu dają seniorom szanse na zdobycie nowych umiejętności, które zwiększają ich szanse na zatrudnienie. W wielu państwach coraz popularniejszym miejscem zdobywania nowej wiedzy i umiejętności, szczególnie w zakresie technologii informacyjno-komunikacyjnych, są Uniwersytety Trzeciego Wieku. Szkolenie starszych pracowników może być również prowadzone w ramach zatrudnienia — w niektórych państwach organizowane są programy praktyk lub szkolenia w zakładzie pracy przeznaczone dla bezrobotnych osób starszych.

Uczestnicy spotkania podkreślali również zapotrzebowanie na strategię zarządzania wiekiem oraz działanie na rzecz równowagi między życiem prywatnym a zawodowym. Wspomniano, że wiele osób starszych jest zmuszona do odejścia z pracy, ponieważ muszą zająć się bliskimi, co wpływa na zarobki tych osób i wysokość przyszłej emerytury. Opiekowanie się dziećmi przez seniorów pozwala z kolei młodym rodzicom na utrzymanie miejsca pracy, co pomaga im w karierze zawodowej, zapewnia dochody i pozwala gromadzić środki na przyszłe emerytury (zwłaszcza dla kobiet).

Rewizja polityk dotyczących osób starszych leży w kompetencjach kilku ministerstw państw unijnych, a stała współpraca między resortami stanowi bezwzględną konieczność.

- **Ministerstwa polityki społecznej** są odpowiedzialne za rozwiązania służące wspieraniu aktywności osób starszych, świadczenie usług z zakresu opieki zdrowotnej i opieki społecznej, a także za programy promujące równowagę między życiem zawodowym i prywatnym;
- **Ministerstwa pracy** (często stanowiące jeden resort z ministerstwem polityki społecznej) wprowadzają lub wzmacniają inicjatywy służące zachęcaniu do dłuższego funkcjonowania na rynku pracy, np. poprzez stanowienie przepisów zakładających przyjmowanie bardziej elastycznych warunków pracy dla osób starszych, przystosowywanie miejsc pracy, dopasowywanie rytmu pracy do potrzeb takich osób, wspieranie nowych przedsięwzięć itp.
- **Ministerstwa finansów i/lub gospodarki** odpowiadają za przepisy podatkowe oraz finansowe i odgrywają rolę w zachęcaniu do pozostawania na rynku pracy poprzez zachęty finansowe takie jak ograniczanie programów wcześniejszych emerytur,

nagradzanie późniejszego przejścia na emeryturę oraz stopniowe wycofywanie emerytur uprzywilejowanych.

Państwo może również współpracować z sektorem prywatnym nad ofertą produktów finansowych dla starszych pracowników oraz wprowadzaniem regulacji chroniących starszych konsumentów przed nieuczciwym marketingiem w związku z takimi produktami.

Nacisk położono również na wspieranie solidarności międzypokoleniowej — większa liczba osób starszych na rynku pracy nie musi prowadzić do konfliktu międzypokoleniowego. Pogląd, iż osoby starsze pozostające w pracy zabierają zatrudnienie młodym ludziom, jest błędny. Zwiększenie liczby starszych pracowników zwiększa wpływy do budżetu z tytułu podatków i przyczynia się do poprawy siły nabywczej nowej grupy konsumentów zainteresowanych konkretnymi produktami i usługami.

Ważną nauką płynącą z polskich doświadczeń jest konieczność działania zgodnie z zasadą „myśl w skali kraju, działaj lokalnie”. Tak jak w Gdyni, gdzie tamtejsza Rada ds. Seniorów odegrała istotną rolę w zakresie doradztwa w sprawach potrzeb zamieszkujących tam osób starszych. Świadczone usługi okazywały się sukcesem głównie dlatego, że były planowane i wdrażane z udziałem osób reprezentujących rynek lokalny, a precyzyjne kryteria ewaluacyjne były znane z góry.

E. Wnioski i zdobyta wiedza

Kluczowe zagadnienia zostały zawarte w prezentacji zatytułowanej „Kluczowa wiedza”, którą przedstawił ekspert w dziedzinie. Kluczowe elementy obejmują trzy obszary:

Promowanie i uznawanie wartości aktywności społecznej osób starszych i ich uczestnictwa w życiu społeczeństwa

- Niezwykle ważne jest wspieranie wewnętrznej motywacji, poczucia własnej wartości i pewności siebie osób starszych poprzez ściśle określone środki. Szczególnie owocne pod tym względem i przynoszące poczucie satysfakcji zdaje się być uczestnictwo w życiu lokalnej społeczności.
- Równie ważne jest promowanie edukacji i szkolenia w zakresie wykraczającym poza zwiększanie szans na zatrudnienie, ponieważ uczenie się przyczynia się do lepszego samopoczucia, zdrowia i budowania poczucia własnej godności.
- Świadczenie opieki przez państwo powoduje zwiększenie płynących z sektora prywatnego składek na opiekę społeczną, dlatego infrastruktura publiczna powinna być wykorzystywana do uruchamiania lub wspierania różnych aspektów prywatnych usług opiekuńczych.
- Dokonanie oceny wartości aktywności osób starszych oraz ich wkładu w życie społeczne dostarczy dowodów pozwalających zmienić postawy społeczeństwa i pozbyć się negatywnych stereotypów dotyczących osób starszych.

30

Promowanie potencjału srebrnej gospodarki, a przez to nowych form wzrostu gospodarczego

- Nowe produkty powinny być tworzone zgodnie z zasadą uniwersalności i dostosowania do potrzeb wszystkich pokoleń, co sprawi, że będą one używane przez osoby w każdym wieku, co jednocześnie pozwoli uniknąć ryzyka konfliktu między pokoleniami.
- Niezwykle ważne jest, aby przy tworzeniu programów zatrudnienia oraz programów szkoleń, a także przy wytwarzaniu produktów i świadczeniu usług służących zaspokajaniu potrzeb osób starszych, zabiegać o ich opinię.
- Należy wspomnieć także o sektorze ukierunkowanych usług finansowych przeznaczonych dla osób starszych, przy czym ze względu na ryzyko nieuczciwych praktyk sprzedażowych usługi tego typu muszą być objęte ścisłymi regulacjami ze strony państwa.
- Zarabiające osoby starsze stanowią korzyść dla gospodarki nie tylko dlatego, że są podatnikami, ale również dlatego, że są konsumentami reprezentującymi coraz większą siłę nabywczą, co przyczynia się do tworzenia miejsc pracy oraz stymulowania wzrostu gospodarczego.

Promowanie zachęt sprzyjających zatrudnieniu i wzrostowi wydajności pracy

- Niezwykle ważną rolę odgrywa wykorzystanie zachęt finansowych, takich jak nagradzanie późniejszego przejścia na emeryturę lub ograniczanie programów wcześniejszych emerytur w celu wydłużenia zatrudnienia starszych pracowników.
- Aktywne środki dotyczące rynku pracy powinny być dostosowane indywidualnie do starszych pracowników, szczególnie tych słabiej wykształconych i posiadających niższe kwalifikacje.
- Istotne są polityki zarządzania wiekiem, zwłaszcza te prowadzące do osiągnięcia większej równowagi między życiem prywatnym i zawodowym, w szczególności w przypadku MŚP.

Podczas wystąpienia podsumowującego przedstawicielka Komisji Europejskiej wskazała na trzy dowody działań UE w omawianym obszarze: wyniki Eurobarometru dotyczącego aktywnego starzenia się⁴; powiązania z nadrzędnymi politykami i procesami UE, takimi jak Europa 2020, otwarta metoda koordynacji czy Pakiet dotyczący inwestycji społecznych; i wreszcie działania następcze względem działań podjętych w ramach Europejskiego Roku Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej. Strona polska dokonała podsumowania ważnych aspektów, które pomogą w formułowaniu przyszłej polityki dotyczącej osób starszych w Polsce. Musi ona obejmować również środki skierowane do młodych ludzi i musi być postrzegana:

- z perspektywy mikro, która wymaga zastanowienia się nad tym, co chce robić osoba na emeryturze; oraz
- z perspektywy makro, która wymaga przyjrzenia się wyzwaniom i szansom, przed jakimi stoi gospodarka i społeczeństwo.

Dyskusja na temat uczestnictwa w życiu społecznym pokazała, jak ważne jest budowanie partnerstw na wszystkich szczeblach administracji, również w ośrodkach pomocy społecznej.

Jeżeli chodzi o srebrną gospodarkę, najlepiej unikać sytuacji, które mogłyby prowadzić do konfliktu międzypokoleniowego. Przydatne do rozpoznawania potrzeb osób starszych są Parlamenti Seniorów.

W kwestii zatrudnienia istnieje silny związek między reformą emerytalną a zachęcaniem osób starszych do pozostania w pracy lub powrotu do niej. Przedstawiciel Polski zauważył również różnicę w podejściu przyjętym przez państwa Europy Środkowo-Wschodniej oraz państwa skandynawskie.

Umiejętności, szkolenie i edukacja są uznawane za kamienie milowe zatrudnienia i aktywnego starzenia się, a im dłużej osoby starsze są obecne na rynku pracy, tym większe mają szanse na prowadzenie aktywnego życia.

⁴ http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb_special_379_360_en.htm

Uczestnicy spotkania zgodzili się co do tego, że programy, takie jak polski Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych z 2012 r., poprzez zwiększanie dostępu do miejsc pracy, wspieranie uczestnictwa w życiu społecznym i włączenia społecznego, zwalczanie dyskryminacji (na tle wieku lub niepełnosprawności), udzielając skutecznej pomocy społecznej oraz tworząc nowe partnerstwa publiczno-prywatne, wnoszą wkład w wiele inicjatyw podjętych w ramach strategii Europa 2020, szczególnie Europejską platformę współpracy w zakresie walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym, a także Europejskie partnerstwo na rzecz innowacji sprzyjającej aktywnemu starzeniu się w dobrym zdrowiu.

Bibliografia

Council of the European Union (2012) „Council Declaration on the European Year for Active Ageing and Solidarity between Generations (2012): The Way Forward”, 17468/12, SOC 992, SAN 322. The Way Forward’, 17468/12, SOC 992, SAN 322. <http://europa.eu/ey2012/BlobServlet?docId=9231&langId=en>

European Centre Vienna (2013), „Active Ageing Index 2012. Concept, Methodology, and Final Results”, (A. Zaidi / Koordynator Projektu, K. Gasior, M. M. Hofmarcher, O. Lelkes, B. Marin, R. Rodrigues, A. Schmidt, P. Vanhuyse i E. Zolyomi), Sprawozdanie przedłożone Dyrekcji Generalnej ds. Zatrudnienia, Spraw Społecznych i Włączenia Społecznego Komisji Europejskiej oraz UNECE w ramach projektu Active Ageing Index (AAI), Numer grantu UNECE: ECE/GC/2012/003, Genewa, Wiedeń marzec 2013 r. Concept, Methodology, and Final Results’, (authored by A. Zaidi / Project Coordinator, K. Gasior, M. M. Hofmarcher, O. Lelkes, B. Marin, R. Rodrigues, A. Schmidt, P. Vanhuyse and E. Zolyomi), Report submitted to the European Commission’s DG Employment, Social Affairs and Inclusion, and to the UNECE, for the project Active Ageing Index (AAI), UNECE Grant No: ECE/GC/2012/003, Geneva, Vienna March 2013. Dostęp: (http://www.euro.centre.org/data/aai/1220536245_72192.pdf)

European Commission (2010). EUROPE 2020 A Strategy for smart, sustainable and inclusive growth, Brussels, 3.3.2010 COM (2010) 2020 Final. EUROPE 2020 A Strategy for smart, sustainable and inclusive growth, Brussels, 3.3.2010 COM (2010) 2020 Final. Dostęp: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>

European Commission (2011a). Active ageing and solidarity between generations – A statistical portrait of the European Union 2012. Eurostat Statistical Books, Luxembourg: Publications Office of the European Union. Active ageing and solidarity between generations – A statistical portrait of the European Union 2012. Eurostat Statistical Books, Luxembourg: Publications Office of the European Union. Dostęp: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-EP-11-001/EN/KS-EP-11-001-EN.PDF

European Commission (2011b) „State of the Innovation Union 2011”, Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów, Bruksela, 2.12.2011, COM(2011) 849 final. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0849:FIN:en:PDF>

European Commission (2002). Europe’s response to world ageing: Promoting economic and social progress in an ageing world. A contribution of the European commission to the 2nd world assembly on ageing COM (2002) 143 final. Europe’s response to world ageing: Promoting economic and social progress in an ageing world. A contribution of the European commission to the 2nd world assembly on ageing COM (2002) 143 final. Dostęp: http://europa.eu.int/comm/employment_social/social_situation/docs/com2002_0143_en.pdf

UNECE (2012), 'Active Ageing', UNECE Policy Brief on Ageing No. 13, June 2012, United Nations Economic Commission for Europe, Geneva. Dostęp: http://www.unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/Policy_briefs/ECE-WG.1.17.pdf

Walker, A. (2010). „The Emergence and Application of Active Aging in Europe” w: Naegele, G., red., Soziale Lebenslaufpolitik. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, s. 585–601. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, pp. 585–601.

WHO (2002). „Active Ageing — A Policy Framework”, Publikacja Światowej Organizacji Zdrowia przygotowana na Drugie Światowe Zgromadzenie Organizacji Narodów Zjednoczonych na Temat Starzenia się Społeczeństw, Madryt, Hiszpania, kwiecień 2002 r. 'Active Ageing – A Policy Framework', A contribution of the World Health Organization to the Second United Nations World Assembly on Ageing, Madrid, Spain, April 2002.

Zaidi, A. i E. Zolyomi (2012) „Active Ageing: What Differential Experiences across EU Countries?” European Papers on the New Welfare, Nr 17: Counter-ageing Policies. What Differential Experiences across EU Countries? European Papers on the New Welfare, Paper No. 17: Counter-ageing Policies. Dostęp: <http://eng.newwelfare.org/2012/04/13/active-ageing-what-differential-experiences-across-eu-countries/#.UBJqYClhEfg>

Zaidi, A. (2012) „Mobilising the Potential of Active Ageing and Silver Economy: Opportunities and Challenges for Social and Economic Development”, Dokument do dyskusji na spotkanie w ramach wzajemnej oceny „Innovative approach to demographic ageing – age friendly services and products – an opportunity for social and economic development”, Polska, 29–30 października 2012 r. Opportunities and Challenges for Social and Economic Development', Discussion Paper for the Peer Review "Innovative approach to demographic ageing – age friendly services and products – an opportunity for social and economic development", Poland, 29–30 October 2012.

Zaidi, A., K. Gasior, M. M. Hofmarcher, O. Lelkes, B. Marin, R. Rodrigues, A. Schmidt, P. Vanhuysse i E. Zolyomi (2013). „Active Ageing Index 2012. Concept, Methodology, and Final Results”. Memorandum badawcze/Sprawozdanie metodologiczne, European Centre Vienna, marzec 2013 r. 'Active Ageing Index 2012. Concept, Methodology, and Final Results.' Research Memorandum/Methodology Report, European Centre Vienna, March 2013. Dostęp: (http://www.euro.centre.org/data/aai/1253897823_70974.pdf).

Komisja Europejska

Produkty i usługi przyjazne dla osób starszych – szansa na rozwój społeczno-gospodarczy

Luksemburg: Urząd Publikacji Unii Europejskiej
2013 — 34 S. — 17,6×25 cm

ISBN 978-92-79-29391-7

doi: 10.2767/42048

Niniejsza publikacja jest dostępna w formie elektronicznej w językach: angielskim, francuskim, niemieckim i polskim.

JAK OTRZYMAĆ PUBLIKACJE UE

Publikacje bezpłatne:

- w EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>);
- w przedstawicielstwach i delegaturach Unii Europejskiej (dane kontaktowe można uzyskać pod adresem <http://ec.europa.eu> lub wysyłając faks pod numer +352 2929-42758)

Publikacje płatne:

- w EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>)

Płatne subskrypcje (np. Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, zbiory orzeczeń Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej):

- u dystrybutorów Urzędu Publikacji Unii Europejskiej (http://publications.europa.eu/others/agents/index_pl.htm)

Produkty i usługi przyjazne dla osób starszych – szansa na rozwój społeczno-gospodarczy

Organizator spotkania: **Polska**

Państwa uczestniczące we wzajemnej ocenie: **Belgia, Bułgaria, Chorwacja, Republika Czeska, Dania, Estonia, Włochy, Luksemburg, Słowenia, Szwecja**

Zainteresowane strony: **ESN, AGE**

Unia Europejska staje w obliczu zmian demograficznych zakrojonych na niespotykaną dotąd skalę. Liczba osób powyżej 60. roku życia zwiększa się o około 2 miliony rocznie, co w efekcie prowadzi do wzrostu wskaźnika obciążenia demograficznego. O ile w 2010 r. na każdą osobę powyżej 65. roku życia przypadały cztery osoby w wieku produkcyjnym, do 2060 r. będzie ich o połowę mniej.

Opisywana tendencja niesie ze sobą wiele zagrożeń, między innymi stawiając pod znakiem zapytania stabilność finansów publicznych, ale jednocześnie daje znaczne możliwości. Reakcja na wspomniane zagrożenia i możliwości stała się priorytetem prezydencji Rady Unii Europejskiej w latach 2011–2012, gdy w skład trio wchodziły: Polska, Dania i Cypr. Rok 2012 ogłoszono „Europejskim Rokiem Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej”.

Polska jest jednym z państw o najniższym wskaźniku zatrudnienia osób w wieku 55–64 lat (34% w 2010 r.), a spotkanie w ramach wzajemnej oceny stanowi okazję do dzielenia się wiedzą na temat sposobów rozwiązywania problemu braku miejsc pracy dla osób starszych. Sposoby te mogą obejmować zachęty finansowe skłaniające pracodawców do zatrudniania starszych pracowników, stopniowe podwyższanie wieku emerytalnego oraz inne innowacyjne inicjatywy mające na celu podniesienie poziomu zatrudnienia w tej grupie wiekowej. Polityki opierają się na dwóch ścieżkach rozumowania. Po pierwsze, istnieje przekonanie, że osoby starsze stanowią cenne źródło wielu korzyści dla społeczeństwa i mogą przyczynić się do jego dobrostanu oraz międzypokoleniowej spójności społecznej. Po drugie, uznaje się, że „srebrna gospodarka” stanowi nowy i rozwijający się rynek, który otwiera nowe możliwości świadczenia usług oraz dostarczania produktów, a przez to tworzenia miejsc pracy.

Urząd Publikacji

ISBN 978-92-79-29391-7

